

SE SOVĚTSKÝM SVAZEM NA VĚČNÉ ČASY? PROMĚNY VNÍMÁNÍ SSSR V ČESKOSLOVENSKU V PRŮBĚHU „KRÁTKÉHO“ DVACÁTÉHO STOLETÍ¹

JAN LOMÍČEK

Abstract: Paper summarizes some aspects of Russian and subsequently Soviet public image reception in Czechoslovakia in the years 1917–1989. During the interwar period either true or formal idolizing admiration was prevailing namely in case of Soviet sympathizers, later supported by state propaganda in the 1950s. Following to a certain extent critical revision in 1960s dichotomy of Soviet public image emerged. On the one hand there was a formal state image, which made efforts to revive propagandistic narrative of 1950s. On the other hand in informal circles negative image of USSR was created, based on personal negative experiences with Soviet regime and partially based either on interwar anti-Soviet Czechoslovak propaganda or on the contemporary foreign public relations constructs.

Key words: Czechoslovakia – USSR – Czechoslovak-Soviet relations – pro-Soviet sympathizers – pro-Soviet interest groups – Soviet propaganda – 20th century

Úvod

Je nepochybné, že vztahy Československa a Sovětského svazu měly po celou dobu existence obou státních celků nemalý vliv na vývoj dění ve středoevropském prostoru. Tato skutečnost nabyla na významu zejména v období po druhé světové válce, kdy se naše země postupně včlenila do nejzápadnější linie zemí komunistického bloku, a tím i do sféry sovětského vlivu. Způsob utváření obrazu Sovětského svazu tak, jak byl vnímán veřejností v Československu v období mezi oběma světovými válkami, je jedním z klíčů k pochopení poválečného příklonu té samé veřejnosti k levicovým idejím, které Sovětský svaz alespoň navenek reprezentoval. V tomto procesu sehrála nemalou roli sovětská propaganda, která konstruovala částečně nereálný obraz sovětské země v zahraničí nejen vlastními prostředky, ale pokoušela se i o legitimizaci tohoto obrazu úsilím o pozitivní svědectví ze strany cizích státních příslušníků, kteří sovětské Rusko navštívili. V poválečném období pak v procesu formálního utváření pozitivního vnímání SSSR přispívaly struktury, které již vycházely zcela ze sovětských propagandistických institucí.

Československo a Sovětský svaz mezi světovými válkami

Vnímání „Země sovětů“ ze strany jednotlivců i celé společnosti bylo v období mezi světovými válkami přinejmenším rozporuplné. Rozhodně se nedají názory na sovětský režim a jeho působení na zemi zaškatulkovat takovým způsobem, jak to o několik desítek let později vykonala

prorežimní historiografie.² Obraz sovětského Ruska, později SSSR³, prošel ve dvacátých a třicátých letech poměrně dynamickým vývojem, který byl spojen s radikálními změnami v samotném Sovětském svazu, dále pak snahou najít ze strany nejen československé politiky, ale i veřejnosti určitý *modus vivendi* se sovětským režimem. Zčásti je třeba změny vnímání připisat i sympatiím s prezentovaným vývojem v SSSR a růstem podpory levice v souvislosti se světovou hospodářskou krizí a v předvečer další světové války.

Pohled na Rusko nebyl samozřejmě ani po celé předchozí 19. století jednoznačný. Vedle negativního vnímání celkové zaostalosti země a jiných nedostatků carského režimu existovaly i pozitivní ohlasy, týkající se zejména kultury a vzájemných styků mezi intelektuálními elitami obou zemí. Kladný obraz vznikl nejprve díky panslovanským tendencím, později na přelomu století nahrazených víceméně podobně utopickými idejemi novoslovanství či panrusismu.⁴ Po dvou revolučních zvratech v roce 1917 však starý režim v Rusku zanikl a na jeho místo po krátkém mezidobí nastoupila diktatura proletariátu. Spolu s touto změnou se začal vytvářet obraz nové skutečnosti, „nového sovětského Ruska“.

Oficiální vztahy mezi oběma státy procházely v období mezi světovými válkami vývojem, který rozhodně nelze označit za plynulý. Svou roli sehrála jak angažovanost československých legií v bojích během občanské války, tak i pokusy o export bolševické revoluce do střední Evropy v roce 1919. Sovětské Rusko se však neocitlo po nástupu bolševiků v naprosté izolaci. Na jedné straně zde byl výrazný zájem

¹ Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národního muzea (DKRVO 2015/29, 00023272).

² V dobově zatížených pracích k tématu je patrné prosté dělení názorů na správný a špatný přístup k sovětskému Rusku, kromě extrémů se s jiným postojem nesetkáváme. Srov. např. J. Sedláček, J. Vávra, *Pro zemi milovanou*. Praha 1960 či dříve V. Král, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*. Praha 1953. K tomuto přístupu viz V. Olivová, *Manipulace s dějinami první republiky*. Praha, 1999, s. 12–16.

³ Od 30. 12. 1922.

⁴ Srov. R. Vlček, *Ruský panslavismus, realita a fikce*. Praha 2002, dále např. V. Doubek, *Česká politika a Rusko (1848–1914)*. Praha 2004.